

A magyar gyógyszerészeti szaksajtó kialakulása és fejlődése a XIX. században

RIXER ANDRÁS

(Érkezett: 1982 ápr. 1.)

Az írás szerepe a kultúra terjesztésében mári régóta óriási lehetőséget rejt magában. A fejlődésnek a könyv megjelenése után egy mások fontos állomása a szaksajtó kialakulása [1].

A szaklapok és a tudományos egyesületek kialakulási körülményeihez tudnunk kell, hogy a XIX. század első évtizedeiben uralkodó mostoha politikai viszonyok miatt az orvos- és természettudományok előző századbeli fellendülése megakadt. A latin nyelv használata is erősen hátráltatta a nemzeti művelődés fejlődését, de a legnagyobb hátráltató tényező a bécsi udvar politikája volt, mert a politikai ellenőrzéssel, a külföldi látogatások korlátozásával, de főleg a cenzúra útján igyekezett megakadályozni a tudományos művelődés eszközeinek és haladó eszméknek széleskörű terjedését. Nagyrészt ezeknek tulajdonítható, hogy a XIX. század első három évtizedében az orvos- és természettudományok művelése hanyatlásnak indult és az egyetemi oktatás színvonala is süllyedt.

A reformkor jelentős orvos-gyógyászati eseménye, hogy *Bugát Pál* és *Toldy Ferenc* 1831-ben kiadták az *Orvosi Társ.* *Bugát Pál* és *Toldy* már előbb foglalkozott egy orvosi lap kiadásának gondolatával. *Bajza* támogatásával indíthatták meg lapjukat. Foglalkoztak az orvostudomány minden ágával, valamint a hozzá kapcsolódó természettudományokkal is. Az önálló cikkek, kórtörténetek mellett helyet biztosítottak a külföldi lapok és könyvek ismerettségének, valamint a fontosabb hazai orvosi hírek közlésének is. *Bugát* hangsúlyozta: az Orvosi Társnak az egységes magyar orvosi terminológia kialakítását és elfogadtatását is biztosítani kell. E lap „... elsősorban az gyakorlati orvostudományok tárháza” kívánt lenni, de állandóan közölt „... eredeti értekezéseket elsőbrendű tárgyakról és kivonatokat idegen lapokból és munkákból...” [2]. Ezenkívül természettudományos cikkeket is közölt egy ideig, míg az egyben a Természettudományi Társulat folyóirata is volt. Az új orvosi folyóirat tudományos szenzációt jelentett, de meg kellett ennek ellenére küzdenie a közönnel, az önálló magyar orvosi kultúra iránti nagyfokú bizalmatlansággal. Mindezek mellett a szerkesztők orvosi szaknyelvünk kezdetlegessége miatt nyelvi nehézségekkel is küszködtek: új magyar műszavakat kellett teremteniük, hogy magyar nyelven hirdethessék a tudományokat. A Magyar Tudományos Akadémia megalakulása, valamint az erőteljes magyarosodási áramlatok, az egyre erősebb harc a szép magyar beszédért, a tudományok terén is meghozta sokszor kétes gyümölcseit, mert mint az orvostudományok területén is, rájöttek, hogy a végtelenségig magyarosított és erőltetett kifejezések nemhogy segítenék, hanem gyakran gátolták a helyes tudományos nyelv kialakítását.

Bár, mint említettem, az *Orvosi Társ* elsősorban orvosi lap volt, mégis gyógyszerészeti előfutárnak tekinthető, mert gyakran jelentek meg benne gyógyszerészeti vonatkozású előadások, értekezések anyagai, valamint a gyógyszerészeti közélet hírei és egyéb tudományos rendezvényekről szóló értesítések, melyeken a gyógyszerészek is szerepeltek előadásokkal. Kutatásaim szerint

a lapban 4 gyógyszerész szerzőnek csak 17 közleménye jelent meg, ez is mutatja tehát, hogy valójában ezek csak a kezdeti szárnypróbálgatásai a gyógyszerészeknek. A szerzők között élen jár *dr. Wágner Dániel*, aki egyébként is több vonatkozásban örököltette meg nevét a magyar gyógyszerészet történetében, valamint *Láng A. Ferenc*, a híres nyitrai gyógyszerész, aki 1848-ban megindította a *Gyógyszerészeti Hírlapot*, és aki egyúttal az MTA eddig egyetlen tára mellett dolgozó, gyakorló gyógyszerész tagja volt. A lap 1849-ben ismert politikai okok miatt megszűnt.

A második, már folyamatosan megjelenő magyar nyelvű orvosi szaklap a *Balassa* körül tömörülő haladó orvosok közlönye, az *Orvosi Hetilap* volt, melynek első száma 1857-ben jelent meg. Tulajdonosa és szerkesztője *Markusovszky Lajos* volt. Helyet adott a lapjában minden új tudományos közlésnek, előrevívó gondolatnak. Neki köszönhető, hogy *Semmelweis* legyőzte ellenszenvét az úrassal szemben és felismerte tanításai közlésének jelentőségét. Itt jelentek meg *Semmelweis* cikkei magyarul, innen ismerhették meg tanításait a magyar szakkörök. Szinte mindenki megszólalt az *Orvosi Hetilapban*, aki jelentett valamit az orvostudomány előrevitelében. Fáradhatatlan irodalmi szervezőnek bizonyult *Markusovszky*. Megszámlálhatatlan a saját orvosi, orvosképzési, felsőoktatási, tudománypolitikai cikkeinek száma. Különösen nőgyógyászati cikkeivel tünt ki a szorosabban vett orvosi vonatkozású írásai közül. De még ezzel sem zárható le az orvosi szaksajtó kialakításában játszott szerepe: angliai tapasztalatai alapján 1863-ban létrehozta a Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulatot [8]. Az *Orvosi Hetilap* hosszú életű és folyamatosnak mondható, hiszen még máig is fennáll és működik. A szaklap első hat évfolyamát dolgoztam fel 1862-ig, amikor, mint majd a későbbiekben szó lesz — megindult a *Schödy Sándor* szerkesztette *Gyógyszerészeti Hetilap* [3]. Ettől kezdve a gyógyszerészek már a saját lapjukban publikáltak. E néhány év vizsgálata viszont már azt mutatta, hogy a gyógyszerészek aktivitása jelentősen megnőtt, hiszen a hat év alatt nyolc gyógyszerész 91 közleményt publikált. A szerzők között kiemelkedik *Kátai Gábor* és *Müller Bernát*, *Than Károly*, *Török József* és *Wágner Dániel* [4].

A kronológiai sorrendben a következő lap az 1861-ben létrehívott *Gyógyászati Lap*, mely bár kifejezett orvosi lap, de jelentős számú gyógyszerészeti vonatkozású közleményt is találhatunk benne. A lap *Poor Imre* szerkesztésében indult meg. A lap tevékenységét 1888-ig, a II. Gyógyszerkönyv megjelenéséig vizsgálta *Keszei Mária*, az ő adatai alapján 9 gyógyszerész 54 közleményt publikált. Ezek közül is kiemelkedik *Felletár Emil* gyógyszerészdoktor, a magyar törvényszéki kémia megalapítója, aki 26 munkát publikált a lapban. A Gyógyászati Lap cikkeinek tudományos színvonala az *Orvosi Hetilap*éhoz hasonló de összességében kevesebb eredeti cikket, több fordítást közölt a vizsgált időszakban. A lap szelleme sokkal konzervatívabb volt az *Orvosi Hetilap*éhoz viszonyítva, közlési lehetőséget adott olykor a materializmus elleni kirohanásoknak is. A lap csak a század végére szabadult meg negatív szemléletétől [5].

E három, tulajdonképpen orvosi szaklap adatai azt mutatják, hogy az önálló magyar gyógyszerészeti szaksajtó 1862-es megjelenése előtt a már önállósult gyógyszerészet még rászorult az orvosi lapokban való publikálásra. A gyógyszerészek az orvosi lapokon keresztül hallatták szavukat, s a tudományos és referáló közlemények számának növekedése kedvezően és frissítően hatott az önálló gyógyszerészeti szaksajtó kialakulására.

Ezek után bár a kronológiai sorrend követése lett volna célszerű — de mivel az előbb említett három szaklap orvosi volt, ezért együtt tárgyaltam azokat —

visszatérünk a XIX. század közepéhez, hiszen a következő említésre méltó dátum 1841. amikor megindulnak a *Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűlései*, és ezekről kiadott *Munkálatok*. E Vándorgyűlések elindítója és megszervezője *Bene Ferenc*, majd *Bugát Pál* volt. Jelentősége, hogy újabb fórum nyílt az ország nyilvánossága előtt a gyógyszerészek számára. Az orvosok és természetvizsgálók vándorgyűléseinek alapszabálya szerint célja ezen gyűléseknek: személyes ismeretség, orvosi és természettani ismeretek, tapasztalatok és új találmányok, amennyiben lehetséges élőszó általi rövid közlése és terjesztése, sőt a gyűlések helyének változtatásával a hazai vidékek helybeli ismeretése is

A Vándorgyűlések üléseit kezdetben évenként, majd 2—4 évenként mindig más helységben tartotta, nagy súlyt helyezve az illető országrész természet-tudományi jellegzetességeire, főként az ásványvizek, gyógyvizek feltárására, kihasználására. (E szervezetnek volt köszönhető, hogy Magyarország a század végére európaszerte híres lett fürdő-kultúrájáról)

Nagy szerepe volt a vándorgyűléseknek a magyar természettudományos nyelv kifejlesztésében is, részben a magyar nyelvű előadások révén, részben egy periodika, a vándorgyűlések legkiválóbb előadásait tartalmazó *Munkálatok*-nak megjelentetésével. A *Munkálatok* 1841—1848-ig jelentek meg, majd a szabadságharc és az azt követő idők miatt csak 1862-ben rendezték meg újra a gyűléseket és jelentették meg a *Munkálatok*-at, egészen 1933-ig. A vándorgyűléseken elhangzott előadások a *Munkálatok*-on kívül gyakran megjelentek más folyóiratokban is, de leggyakrabban a *Gyógyszerészi Hetilap*-ban. 1841—1888-ig 77 előadást tartott 61 gyógyszerész, közöttük: *Than Károly*, *Rozsnyai Mátyás*, *Csippék János*, *Trajánovits Ágoston*, *Kátai Gábor* stb. Ezek a gyűlések és előadások az ország nyilvánossága előtt is megismertették a gyógyszerészek komoly szakmai tevékenységét, publikálásukkal pedig a szakirodalom gyógyszerészi munkáinak számát jelentősen növelték [4].

A vándorgyűlések 1841-es megindulása után kronológiai sorrendben az 1848—49-es forradalom és a szabadságharc éve következik. *Láng Adolf Ferenc* éppen ezekben a zűrzavaros időkben indította útjára 1848-ban Nyitrán az első magyar nyelvű kifejezetten gyógyszerészi lapot, a *Gyógyszerészi Hírlapot*, mely minden törekvése dacára még ugyanazon évben megszűnt. Jelentősége abban áll, hogy *Láng* megmutatta, hogy létre lehet és kell hozni végre egy olyan szaklapot, mely csak a gyógyszerészek lapja, s érdekeik képviselőjén túl, tudományos tevékenységet is kifejthetnek saját fórumokon. Ebben is példát mutatott *Láng*, hiszen a rendelkezésre álló, fennmaradt példányok alapján ő publikált a legtöbbet, szám szerint 6 közleményt. A lap tehát pusztán megjelenésével is lelkesítőleg hatott, s újra felmerült az igény egy végre már folyamatosan működő, gyógyszerészi szaklap megalapítására, de erre már csak 1862-ben kerülhetett sor. A szabadságharc leverése, a Bach-korszak sötétsége minden politikai és szakmai törekvést megbénított, csak a hatvanas évek felé kezdődött némi enyhülés. E politikai légkör enyhülése azonnal éreztette hatását minden területen. Gyógyszerészi szempontból a kor nagy eseménye, a gyógyszerészi szaksajtó újjászületése és fellendülése, melynek eredménye lett a két új gyógyszerészi folyóirat, a *Gyógyszerészi Hetilap* és a *Vegyészet és Gyógyszerészet*. Ez a szaksajtó már méltán nevezhető „önálló gyógyszerészi szaksajtó”-nak, hiszen most alakul ki először a gyógyszerészek saját önálló, folyamatosan megjelenő lapja. Ez egyben fórumot jelent mind tudományos, mind társadalmi téren, így a gyógyszerészet problémái megjelenhetnek a lapokban.

A *Gyógyszerészi Hetilap* 1862. január 2-án jelent meg először Pesten az oly sokak által méltatott *Schédy Sándor* szerkesztésében, a vállalkozás kimenetét illetően igen bizonytalan körülmények között. Az európai színvonalhoz képest nagymértékű szakmai elmaradottság és a szervezethez hiánya jellemezte akkoriban a magyar gyógyszerészi kait. 1860-ban a Bach korszak bukását jelentő októberi diploma ugyan visszaállította jogaiba a magyar nyelvet, a gyógyszerészek egyharmada azonban német ajkú volt, szakmai műnyelv nem létezett, több mint egy évtizede próbálkozás sem történt magyar nyelvű gyógyszerészi szaklap alapítására. *Schédy* felismerte, milyen égetően szüksége van a több, mint ezer tagot számláló karnak egy folyóiratra, mely lehetővé teszi, hogy megpróbáljon lépést tartani az egyre intenzívebb tudományos fejlődéssel, s meginduljon a szakmai társulás, az együttműködés felé, és cselekedett.

A *Gyógyszerészi Hetilap* több évtizedes munkájával megfelelt a követelményeknek: nagy szerepet játszott a gyógyszerészi szakterületek és a gyakorlat fejlődésében, a szakmai továbbképzésben, a szakmai műnyelv kialakításában, megteremtve egyszersmind a tudományos magyar gyógyszerészi szakirodalom alapjait, kibontakozásának lehetőségét. A *Gyógyszerészi Hetilap* mint a „gyógyszerészeti tudományok fejlődésének közlönye” *Schédy* „Előrajzunk” című cikke szerint célul tűzte ki az egyes gyógyszerészi tudományok, főleg a vegytan eredményeinek folyamatos közlését, a nemzeti nyelv útjának egyengetését, . . . általában a gyógyszerészet ügyének előbbrevitelét. Ugyanakkor a gyógyszerészeti gyakorlat közlönye és az európai szakfolyóiratok egyetemes kivonata akart lenni [6]. Felhívta a kollégákat a gyógyszerészet fejlődése szempontjából elengedhetetlen önálló gyógyszerészeti kutatásra, eredményeinek közlésére, és általában a lap cikkekkel való támogatására. A magyar gyógyszerészet érdekében kifejtett tevékenysége alapján 1875-ben az Országos Gyógyszerész Egylet hivatalos közlönyévé tette a hetilapot. A folyóirat megindulásakor *Schédy* egyik főmunkatársa dr. *Felletár Emil*, a Gyógyászat hasábjairól akkor már jól ismert gyógyszerész volt. E folyóirat nagyszámú és értékes adatot közöl az egyes tudományágak fejlődéséről, illetőleg a lap működése során kiemelkedő tevékenységet folytatott gyógyszerészeti részlekről és azok munkásságáról, valamint publikációs tevékenységükről. Az első gyógyszerkönyv megjelenéséig, mely újabb határátkelő volt a tudomány fejlődésében, a nagyszámú gyógyszerész közel 5000 közleményt és tudományos munkát adott le a lap számára. Ez 1890-ig újabb hatezer gyógyszerészeti vonatkozású cikkel gyarapodott. Ezek természetesen nem mind önálló kutató munkák voltak, hanem sok volt közöttük a fordítás is, de abban az időben ez is szinte önálló munkának számított, hiszen sok tudományos ismeret csak így válhatott a magyar gyógyszerészek számára közkinccsé. Ez időszak legkiválóbbjai a már ismert nevek: *Felletár Emil*, *Kátai Gábor*, *Thán Károly*, *Katona Zsigmond*, *Molnár János*, *Müller Bernát*, *Rozsnyai Mátyás*, *Say Mór*, *Schédy Sándor*, *Török János*, *Trajánovits Ágoston*, *Wagner Dániel*, *Wartha Vince* voltak [5].

A következő év, 1863 újabb eseményt hozott a periodikák megjelenésének körében, *Felletár Emil* szerkesztette a *Vegyészet és Gyógyszerészet* című lapot, ezt azonban csak egy évig adták ki, melynek oka *Felletár* szerint a nagyfokú részvégtlenség volt. Ennek oka valószínűleg az lehetett, hogy a gyógyszerészek az egy évvel korábban megjelent és már általuk ismert *Gyógyszerészi Hetilap*ot kedvelték meg, és azt használták publikációs fórumnak. Itt említem meg, hogy a *Vegyészet és Gyógyszerészet* a maga korában egyedülálló volt abban,

hogy amikor anyagi okokból a 9. számtól kezdve [hajlandó volt hirdetések felvételére, *Felletár* kikötötte: „csak oly gyógyszerek hirdetményeinek adok helyt, melyeknek célszerűségéről orvosi tekintélyek kezeskednek, melyeknek tudósítványaiiban ki van jelente, hogy mit tartalmaznak, s melyek e szerint nem sorolhatók a nyegleség terményei közé”. E lap anyagi nehézségek miatt szűnt meg [7].

A kiegyezés után a magyar kormány kinevezésétől az orvosok és gyógyszerészek egyaránt igen sokat vártak: a közegészségügyi helyzet megjavítását, anyagi helyzetük és jogviszonyaik rendezését. És valóban: a [kiegyezés utáni évtizedekben az orvos és gyógyszerértársadalom következetes harca, az illetékes kormánykörök pozitív hozzáállása révén a közegészségügy rendezése, az orvostudomány reneszánsza és a magyar gyógyszerészet történetének egy kiemelkedő korszaka következett.

E korszakban a gyógyszerészeti szaksajtó is egyre nagyobb mértékben kezdett erősödni, és fejlődni és rohamosan nőtt a különböző periodikák száma.

Aesculap 1884 január 24-én jelent meg először Pesten „Hetilap a gyógyszerészet érdekében” címmel. A lap tulajdonos és felelős szerkesztő *Kozárvári Rácz Károly* gyógyszerész volt, kinek előszava szerint „nem akarja a lap elhódítani a Gyógyszerészi Hetilap olvasóit, csak hasznos akar lenni”. A lap tudományos szempontból alacsony színvonalú volt. Kevés önálló kutatási eredményt ismertető közlemény jelent meg benne. Pozitívuma a lapnak, hogy sokat foglalkozott szervezési kérdésekkel, emellett különböző témakörökben felhívásokat adott ki, például a helyi népgyógyszerek, a népi gyógyítási szokások összegyűjtésére, a magyar gyógyszerészet történetének ápolására, egy gyógyszerészeti múzeum felállítására. Egy évvel később, 1885-ben március 28-án megindult a *Gyógyszerészi Közlöny Csurgay Kálmán* szerkesztésében [5]. Csurgay szerint a gyógyszerészi kar szükségét éri egy „bővebb tartalmú, szaktudományainkat korszerűbben művelő közös érdekű ügyekben szélesebb körű működést kifejtő gyógyszerészi szaklapnak”. A lapban 1888-ig 32 gyógyszerész 296 cikket publikált. Közöttük a legjelentősebb nevek: *Karlovsky Geyza*, *Sztankay Aba*, *Winkler Lajos*, valamint a legtöbb szervezési kérdéssel foglalkozó cikk írója, *Csurgay Kálmán*. E lap a Gyógyszerészi Hetilappal tehát jelentős mértékben hozzájárult a gyógyszerészi szakterületek fejlesztéséhez, a szakmai együttműködés erősödéséhez, valamint a gyógyszerészi szaknyelv kifejlődéséhez.

Az *Orvos-gyógyszerészi Értesítő* 1886 decemberében jelent meg Pesten. A szerkesztő és kiadó tulajdonos *Telegdy Béla* gyógyszerész volt. A lap rövid életű volt, hiszen következő évben, 1887-ben meg is szűnt, a fennmaradt néhány szám alapján nem képviselt magas tudományos színvonalat, de első-sorban nem is ez volt a célja. Az orvosi és gyógyszerészi kar fennálló gazdasági problémái, a rossz anyagi helyzet és a nehézkes gyógyszerellátás miatt lett volna létjogosultsága a lapnak, s valószínűleg a két kar közötti viszony további javításához is hozzájárulhatott volna.

A kiegyezést követő két évtizedben Magyarországon a kapitalista szabadverseny kialakulása, valamint a létrejött belügyi és oktatásügyi autonómia következményeként nagy lendületet vett az önálló magyar természettudományos élet kialakulása. A körülmények kedveztek az egyes természettudományi ágakon belül a szakirodalom kialakulásának, ill. fejlődésének. A gyógyszerészeti tudományokkal határos tudományágak — orvostudomány, vegyészet, botanika — közül a vizsgált időszakban az orvostudomány fejlődött a leggyorsabban. Ezen belül kölcsönösen jelentős gyógyszerészeti szempontból

a gyógyszerészetnek is szakterületét képező gyógyszer-tan, toxikológia, közegészségtan, mikrobiológia területén bekövetkezett haladás, mely jól tükröződik az akkoriban megjelent orvosi, gyógyszerészi és közegészségügyi lapokban

Tudomány ág	Folyóirat címe	Megindulás éve
Közegészségügy	Közegészségi lapok	1874
	Közegészségügyi kalauz	1879
	Egészség	1887
Kémia, vegyészet	Vegy-tani Lapok	1882
Növénytan, botanika	Növény-tani Lapok	1877
Természettudomány	Természettudományi Köz-löny	1869
	Természettudományi Évkönyv	1874
	Orvosi-természettudományi Szemle	1875
	Orvosi-természettudományi Ért.	1876
	Természettudományi Füzetek	1877

E felsorolás után nézzük meg, hogyan és milyen intenzitással dolgoztak e lapokban a gyógyszerészek, mert csak ennek alapján nevezhetők e lapok a gyógyszerészek működési területének is. E periodikáknál célszerűbbnek mutatkozik nem a kronológiai sorrend követése, hanem a tudományterületek szerinti csoportosítás, így ezek a következők

A vizsgált időszakban megjelent közegészségügyi folyóiratok célja elsősorban a közegészségügyi helyzet javítását célzó teendők és az egészségügyi felvilágosítás megszervezése volt. A lakosság tényleges egészségügyi nevelését népszerű mellékletek kiadásával kívánták szolgálni. Az 1874-ben megjelent *Közegészségi Lapok* tulajdonosa *Szell Lajos* volt. Ezt követte 1879-től a *Közegészségügyi kalauz*, dr. *Lőrinczi Ferenc* orvos szerkesztésében és végül a harmadik lap az *Egészség*, mely 1887-ben indult *Fodor József* szerkesztésében.

Az 1870—1880-as években a kedvezőtlen közegészségügyi viszonyok és a lakosság nagymértékű kulturális elmaradottsága miatt e három lapnak és mellékleteinek nagy jelentősége volt, lényegében a hazai írásos egészségügyi felvilágosítás első képviselőinek tekinthetők. Az egészségügyi felvilágosítás' nevelés szervezett megindításában — melyet ma szocialista egészségügyünk is alapvető fontosságúnak tekint — az *Egészség* című folyóirat szerint gyógyszerészek is résztvettek. Az 1886-ban megalakult első egészségügyi felvilágosító intézmény, az Országos Közegészségügyi Egyesület, alapító és választmányi tagjai között gyógyszerészek is szerepeltek.

Than Károly, illetve az általa vezetett Budapesti Vegytani Intézet tevékenysége révén a magyar vegyészet fejlődésének üteme e korszakban igen jelentős volt. Bár a kémiai tudományok sokoldalú fejlődést mutattak, a nyugati országokkal szemben Magyarországon továbbra is a szervetlen-analitikai-törvényszéki és mezőgazdasági kémia állt előtérben. Különösen a szervetlen kémia analitika területén születtek akkoriban jelentős eredmények. Az empiriára épülő gyógyszerkészítés mellett már akkoriban a gyógyszerészi működés fontos részét képezte a gyógyszervizsgálat, az analízis. E tevékenység különösen előtérbe került az első két gyógyszerkönyv egyre szigorúbb minőségi és mennyiségi előíratai révén. 1882-ig a magyar vegyészeti szaklap hiányában a vegytani publikációk a különböző határterületi tudományágak folyóirataiban jelentek meg. 1882-ben Kolozsváron indult meg *Fabinyi Rudolf* vegyész-professzor szerkesztésében az első magyar nyelvű vegyészeti folyóirat, a *Vegytani Lapok*, mely azonban magas tudományos színvonala ellenére csak

1889-ig tudott fennmaradni megfelelő anyagi és szellemi támogatás hiányában. A lapban 8 gyógyszerész 58 cikke jelent meg. A lapban a leggyakrabban publikáló szerzők: *Hintz György, Ilosvay Lajos, Issekutz Hugó, Nyiredi Géza* és *Than Károly* [5].

A XIX. század utolsó negyedében a mikroszkóp tökéletesedése révén a botanika is jelentős fejlődésnek indult. A vizsgált időszakban jelent meg az első magyar növénytani folyóirat is, a *Magyar Növénytani Lapok* 1877-ben *Kánitz Ágost* szerkesztésében. E folyóiratban gyógynövényekkel csak igen ritkán foglalkoztak.

A természettudományi folyóiratok a természettudományok különböző ágaival foglalkoztak, részben a természettudományok fejlődésének elősegítése céljából, de elsősorban a természettudományok népszerűsítése érdekében. A már említett Vándorgyűlések Munkálatai-ban, a *Természettudományi Közönyben*, valamint az előbb már felsorolt egyéb *Évkönyv, Szemle* és *Értesítőben* 11 gyógyszerésztől 50 közlemény jelent meg. A legtöbb *Ilosvay Lajostól* és *Than Károlytól*. Jelentős tény tehát, hogy a gyógyszerészeti szaklapokon kívül ezekben a periodikákban is jelentettek meg közleményeket a gyógyszerészek, részt vállalva a természettudományok népszerűsítésében és megkedveltetésében.

Az eddigi adatok alapján levonhatjuk azt a következtetést, hogy a gyógyszerészeti szaksajtó kialakulása és fejlődése nem volt független az adott politikai, társadalmi körülményektől azok nagymértékben alakították és befolyásolták kialakulási lehetőségeit, és fejlődését. Másik fontos tényező a magyar gyógyszerészek öntudatának ébredése, s a magyar nyelv hivatalossá tétele, az Akadémia létrejötte és hatása volt. Ennek köszönhető a magyar nyelvű folyóiratok és szakirodalom kialakulása, természetesen nemcsak a gyógyszerészet területén. A vizsgálatok során feltárt adatok azt mutatják, hogy amint a gyógyszerészet évszázadokkal ezelőtt az orvosi tevékenység szerves része volt, majd később abból önálló foglalkozássá és tudománnyá lett, úgy az orvosi szaklapok, melyek először magukba foglalták a gyógyszerészet területét is, differenciálódtak az orvoslás és a gyógyszerészet szakterületére. Ez a differenciálódás azonban az elmondottak alapján nem volt teljes elzárkózottság más tudományterületektől, hiszen láttuk, hogy éppen azért tárgyalhattuk a gyógyszerészeti szaksajtóban a határterületek és egyéb tudományágak folyóiratait is, mert a gyógyszerészek tevékenyen vettek részt ezek művelésében és népszerűsítésében is.

IRODALOM

1. A magyar sajtó története. I. rész 1705—1848. Szerkesztő: *Kókay György*. Akadémiai kiadó, Bp., 1979. 19. old.
2. Orvosi Tár 1848. II. 11. szám 176 old.
3. *Rixer A., Zalai K.*: A gyógyszerészek publikációs tevékenysége a magyar orvosi szaksajtóban az első magyar nyelvű gyógyszerészeti szaklap megjelenéséig. *Gyógy-szerészet* 19, 343—345 (1975).
4. *Rixer A.*: A magyar nyelvű gyógyszerészeti szaksajtó kialakulása és jelentősége 1831—1872. *Gyógyyszerészdoktori értekezés*.
5. *Keszei M.*: A magyar nyelvű gyógyszerészeti szakirodalom vizsgálata az I. és II. Magyar Gyógyszerkönyv kiadása közötti időszakban (1871—1888). *Gyógyyszerészdoktori értekezés* Bp. 1975.
6. *Gyógyyszerészi Hetilap*. 1862. 1. szám
7. *Kempler Kurt*: *Gyógyyszerészetünk a századfordulón (1888—1914)* Kandidátusi értekezés 1978.
8. *Antall J., Kaprnczay K.* Markuszovszky Lajos Orvosi Hetilap, *Horus* 15. sz. 1973. 1816. old.

*Semmelweis Orvostudományi Egyetem Egyetemi Gyógyszertár 1092 Budapest,
Hőgyes Endre u. 9.*

А Риксер: *Возникновение и развитие фармацевтической специлитературы в XX. веке*

Автор считает одним из факторов развития фармацевтических наук возникновение и развитие специлитературы что в Венгрии началось в 19. веке с большим опозданием по сравнению с другими странами Европы. Причину этого следует искать в политических. общественных обстоятельствах, которые в любую эпоху в большой мере влияют на возможности возникновения и развитие наук.

После исторического обзора публицистики, в том числе периодических изданий, возникновения специлитературы автор изучает те венгерские журналы, которые были форумом публикаций и распространения знаний фармацевтами. Данные раскрытые в ходе исследований показывают, что как фармация веками назад была органической частью медицинской профессии, затем стала самостоятельной профессией и наукой, как медицинские журналы, которые вначале включили в себя и область фармации, дифференцировались на области медицины и фармации. Такое дифференцирование однако не означало обособления от других областей науки, ведь поэтому можно обсудить в фармацевтической специлитературе журналы пограничных областей и других отраслей науки, так как фармацевты приняли активное участие и в их работе и популяризации.

R i x e r, A.: *Origin and development of the Hungarian pharmaceutical press in the 19th century*

The origin and development of the pharmaceutical press, which started in Hungary in the 19th century, (relatively late compared to the other European countries) are considered one of the factors in the development of the pharmaceutical sciences. The reason for this delayed development should be sought in the actual political and social conditions which in all ages have a great influence on the possibilities and development of the sciences.

After a historical review of publicistism and, within it, of the origin of the pharmaceutical press, the Hungarian periodicals which were the forums for the publications and information of the pharmacists are studied. The data disclosed by this investigation show that while centuries ago pharmacy was an organic part of the medical profession, and later became an independent profession and science, the trade journals which first included the field of pharmacy too broke up into the fields of therapy and pharmacy. This differentiation, however, was not a seclusion from the other discipline, for the journals of the boundary sciences and other disciplines can be discussed in the pharmaceutical press too, as the pharmacists take an active part in their work and popularisation.

A. R i x e r: *Ausbildung und Entwicklung der ungarischen pharmazeutischen Fachpresse im XIX. Jahrhundert*

Im Werdegang der pharmazeutischen Wissenschaften spielten die Ausbildung und Entwicklung der Fachpresse — deren Beginn in Ungarn, im Vergleich zu den übrigen europäischen Staaten mit ziemlicher Verspätung auf das 19. Jahrhundert fiel — eine nicht zu unterschätzende Rolle. Die Erklärung dieser Verspätung liegt in den gegebenen politischen und gesellschaftlichen Verhältnissen durch die die Entfaltungs- und Entwicklungsmöglichkeiten der Wissenschaften jederzeit beeinflusst werden.

Nach dem historischen Überblick der Entwicklung der periodischen Zeitschriften der Fachpresse werden jene ungarischen Zeitschriften unter die Lupe genommen, die die publikations- und populärwissenschaftlichen Foren der Pharmazeuten waren. Die im Laufe der Untersuchungen ermittelten Daten haben es gezeigt, daß ebenso, wie die Pharmazie vor Jahrhunderten ein organischer Teil der Medizin war und sich daraus zu einem selbstständigen Beruf bzw einer Wissenschaft entwickelte, haben sich auch die medizinischen Zeitschriften — die zu Beginn auch pharmazeutische Mitteilungen veröffentlichten — mit der Zeit auf die Gebiete der Medizin und der Pharmazie differenziert. Diese Differenzierung bedeutete aber keine Isolierung von anderen Wissenschaftsgebieten, da ja in der pharmazeutischen Fachpresse — dank der aktiven Teilnahme der Pharmazeuten — auch die Literatur der Grenzgebiete eine ausführliche Besprechung findet.